

გამოხატვის უფლების მიმართება პატივისა და რეპუტაციის პიროვნულ უფლებებთან

პიროვნულ უფლებებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ უფლებათა ფართო სპექტრში. ადამიანის უფლებების სამართლის, სამოქალაქო და სისხლის სამართლის მიჯნაზე არსებული პიროვნული უფლებების სამართალი განამტკიცებს სამართლის სუბიექტის – პირის სტატუსს, უზრუნველყოფს „პიროვნულობის გარესამყაროსათვის წარდგენას და, ამავე დროს, სამყაროსაგან მის დაცვას“. ამასთან, ხშირად, ამა თუ იმ პიროვნული უფლების გამოყენება სხვა პირის პიროვნულ სფეროში ჩარევას იწვევს. ამ დროს თავად სხვადასხვა პიროვნული უფლება ერთმანეთს უპირისპირდება. მაგალითად, გამოხატვის უფლების განხორციელებამ შეიძლება გამოიწვიოს პატივისა და საზოგადოებრივი სახის, რეპუტაციის უფლებების ხელყოფა. ამ უფლებების დაცვა ყველაზე ხშირად გამოყენებადი საფუძველია გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვისათვის.

სტატიამი განხილულია გამოხატვის თავისუფლების მიმართება პირის პატივისა და რეპუტაციის პიროვნულ უფლებებთან და მათი დაბალანსების მექანიზმები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, აგრეთვე ამ მხრივ ქართულ კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში არსებული მდგომარეობა.

საკვანძო სიტყვები: გამოხატვის თავისუფლება, პიროვნული უფლებები, პატივი, რეპუტაცია, ფაქტების სინამდვილე და შეფასებითი მსჯელობა.

1. შესავალი

პიროვნულ უფლებებს¹ განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ უფლებათა ფართო სპექტრში. ადამიანის უფლებების სამართლის, სამოქალაქო და სისხლის სამართლის მიჯნაზე არსებული პიროვნული უფლებების სამართალი განამტკიცებს სამართლის სუბიექტის – პირის სტატუსს, უზრუნველყოფს „პიროვნულობის გარესამყაროსათვის წარდგენას და, ამავე დროს, სამყაროსაგან მის დაცვას“,² როგორც კერძოსამართლებრივი, ასევე სისხლისსამართლებრივი მექანიზმების გამოყენებით.

ხშირ შემთხვევაში, ამა თუ იმ პიროვნული უფლების გამოყენება სხვა პირის პიროვნულ სფეროში ჩარევას იწვევს. ამ დროს თავად სხვადასხვა პიროვნული უფლება ერთმანეთს გადაფარავს და უპირისპირდება. მაგალითად, გამოხატვის უფლების განხორციელებამ შეიძლება

* თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, მონვეული ლექტორი.

¹ ტერმინ „პიროვნული უფლებების“ დამკვიდრების მიზანშეწონილობისა და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული „პირადი“, „პირადი არაქონებრივი უფლებების“ ცნებებთან მიმართების შესახებ იხ. *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 132-133.

² Van der Sloot B., Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) Utrecht Journal of International and European Law, 25, 2015, 26.

გამოიწვიოს პატივისა და საზოგადოებრივი სახის, რეპუტაციის უფლებების ხელყოფა. პატივისა და რეპუტაციის დაცვა ყველაზე ხშირად გამოყენებადი საფუძველია გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვისათვის.³ ეს დაპირისპირება დემოკრატიული საზოგადოებრივი წყობილების ფუნდამენტური ღირებულებების კონფლიქტს ქმნის.⁴

გამოხატვის თავისუფლება კონსტიტუციური რანგის უფლებაა. ერთი მხრივ, იგი ქმნის საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხზე თავისუფალი დისკუსიების გამართვის საშუალებას და თავად წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს საჯარო ინტერესს⁵ დემოკრატიული საზოგადოების განვითარებისათვის;⁶ მეორე მხრივ, გამოხატვის თავისუფლების დაცვის მიზანია ინდივიდის „გაფურჩქნის“, თვითრეალიზების უზრუნველყოფა.⁷ შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლება პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების შემადგენელი და მნიშვნელოვანი პიროვნული უფლებაა, ამ ცნების ფართო გაგებით. თითოეული ინდივიდის უნივერსალურობის განმტკიცების, მისი იდენტობის განვითარების ინტერესები ხომ სწორედ პიროვნული უფლებების დაცვის სფეროში ექცევა.⁸

მიუხედავად მისი მნიშვნელობისა, ბუნებრივია, გამოხატვის თავისუფლება არ არის აბსოლუტური უფლება. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია (შემდგომში – „ევროპული კონვენცია“) და საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ იმ სიკეთეებს შორის, კონკრეტულად კი ადამიანის უფლებებს შორის, რომელთა დასაცავადაც სახელმწიფოებს შეუძლიათ გამოხატვის თავისუფლებისათვის ფარგლების დადგენა, სახელდებით გამოყოფენ „რეპუტაციას“.⁹

ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტის ტექსტს, ფაქტობრივად, იმეორებს საქართველოს კონსტიტუციის¹⁰ 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი, „რეპუტაციის“ ცნების მოხსენიების გარეშე. კერძოდ, ამ ნორმის თანახმად, გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა კანონით შესაძლებელია ისეთი პირობებით, რომლებიც აუცილებელია სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად.

თავის მხრივ, პატივის უპირობო დაცვა, ადამიანის ღირსებასთან ერთად, გარანტირებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლით.¹¹ როგორც საქართველოს საკონსტიტუციო სასა-

³ *გაბეხაძე*, რეპუტაცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 53.

⁴ *Pasca A.*, Les poursuites-Bâillons : frontière entre liberté d'expression et droit à la réputation, *lex Electronica*, revue du Centre de recherche en droit public, Vol. 14, N2, 2009, 9.

⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 20 თებერვლის №ას-1278-1298-2011 გადაწყვეტილება, იხ. <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/ganmarteba7.pdf>>, [09.11.2015].

⁶ შეად. *ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* (1976), ციტირებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 20 თებერვლის №ას-1278-1298-2011 გადაწყვეტილებაში, იხ. <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/ganmarteba7.pdf>>, [09.11.2015].

⁷ *Brun H.*, Libertés d'expression et de presse; droits à la dignité, l'honneur, la réputation et la vie privée, *Revue Générale de Droit*, Vol. 23, Issue 3, 1992, 451.

⁸ *Van der Sloot B.*, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) *Utrecht Journal of International and European Law*, 25, 2015, 27.

⁹ იხ. ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი.

¹⁰ საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33, თბ., 1995.

¹¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 17.1: „ადამიანის პატივი და ღირსება ხელშეუვალია“.

მართლმ საქმეზე – მოქალაქე აკაკი გოგიჩაიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ – მიღებულ 2004 წლის 11 მარტის №2/1/241 გადაწყვეტილებაში მიუთითა, პატივისა და ღირსების ხელშეუვალობის უფლება აბსოლუტურ უფლებათა კატეგორიას განეკუთვნება და, შესაბამისად, შეზღუდვას არ ექვემდებარება.¹²

ისევე როგორც სხვა პიროვნული უფლებები, „პატივი“ და „რეპუტაცია“ ქმნიან თითოეული ადამიანის არამატერიალური, მორალური სფეროს ელემენტს, რომლის დაცვა და პატივისცემა უზრუნველყოფილია.¹³ ეს უფლებები მოქმედებენ საზოგადოებასთან, გარე სამყაროსთან პიროვნების ურთიერთობაში, იცავენ ადამიანის ცხოვრების საზოგადოებრივ, სოციალურ მხარეს.¹⁴

„პატივისა“ და „რეპუტაციის“ ცნებების ზუსტ დეფინიციას, როგორც წესი, სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობები არ შეიცავს.¹⁵ ამ ტერმინებისათვის მინიჭებული შინაარსობრივი დატვირთვა არაერთგვაროვანია. ქართულ სამართალში „პატივის“ ცნების გვერდით აქცენტი კეთდება „საქმიანი რეპუტაციის“ ცნებაზე, რომელიც გულისხმობს პირის პროფესიული თუ სხვა საქმიანი თვისებების შეფასებას საზოგადოების მხრიდან.¹⁶

მკვეთრი გამიჯვნა პატივის, რეპუტაციისა თუ საქმიანი/პროფესიული რეპუტაციის უფლებებს შორის, ძირითადად, თეორიული დატვირთვის მქონეა და პრაქტიკულ ქრილში დიდი მნიშვნელობა ვერ ექნება, რადგან გამობატვის თავისუფლების საპირწონედ ამ პიროვნული უფლებების დაცვის მექანიზმების დიფერენციაციას კანონმდებლობა არ ახდენს. უფრო მნიშვნელოვანია, დადგინდეს ამ უფლებებით დაცული ზოგადი, ერთიანი სფერო და მათი მოქმედების ფარგლები.

როგორც სხვადასხვა ქვეყნის სამართლის ანალიზი ცხადყოფს, უფლებებს შორის ბალანსის საკითხი, ხშირ შემთხვევაში, წინასწარ რომელიმე უფლების სასარგებლოდ გადაწყვეტილი არ არის. ეს განსაკუთრებით ეხება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (შემდგომში – „ევროპული სასამართლო“) მიდგომას, რომელიც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევას განცალკევებით, კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით განიხილავს.

სტატიაში განხილული იქნება გამობატვის თავისუფლების მიმართება პირის პატივისა და რეპუტაციის პიროვნულ უფლებებთან და მათი დაბალანსების მექანიზმები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, აგრეთვე ამ მხრივ ქართულ კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში არსებული მდგომარეობა.

2. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა

ზოგიერთი მოსაზრებით, გამობატვის თავისუფლებასა და რეპუტაციის დაცვის უფლებას შორის კონფლიქტის შემცველ საქმეებში ევროპული სასამართლოს პოზიცია გამოირჩევა სიცხ-

¹² გადაწყვეტილება იხ. <<http://constcourt.ge/ge/legal-acts/judgments/moqalae-akaki-gogichaishvili-saqartvelos-parlamentis-winaagmdeg-117.page>>, [09.11.2015].

¹³ Saint-Pau J.-Ch., *Droits de la personnalité*, Paris, 2013, 945.

¹⁴ *ნინიძე თ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი I, თბ., 2002, 64.

¹⁵ *ბარაბაძე ნ.*, სახელის, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის შესახებ აღძრულ საქმეთა განხილვისა და მორალური ზიანისათვის კომპენსაციის დაკისრების ზოგიერთი თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4, თბ., 2011, 112.

¹⁶ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2001 წლის 18 ივლისის №3კ/376-01 გადაწყვეტილება, ციტირებულია: *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 146-147.

ადის, თანმიმდევრობისა და გამჭვირვალობის ნაკლებობით.¹⁷ სასამართლოს შემუშავებული აქვს მხოლოდ რამდენიმე, ინტერპრეტირებადი, კრიტერიუმი, რომლებიც, ზოგადად, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონფლიქტში მყოფ ნებისმიერ უფლებებს შორის ბალანსის დასადგენად.

2000-იანი წლების დასაწყისამდე ევროპული სასამართლო რეპუტაციას განიხილავდა არა როგორც ევროპული კონვენციით დაცულ ადამიანის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ სუბიექტურ უფლებას, არამედ როგორც კერძო ინტერესს, რომელიც დაცვას ექვემდებარებოდა როგორც ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული სიკეთე, ფასეულობა.¹⁸ ნევრ სახელმწიფოს შეეძლო, მაგრამ არ იყო ვალდებული, ამ ინტერესის გათვალისწინებით შეეზღუდა გამოხატვის თავისუფლება.¹⁹ საქმეში – *რადიო „ფრანსი“ საფრანგეთის წინააღმდეგ* (2004წ.) – სასამართლომ პირველად აღნიშნა, რომ რეპუტაციის დაცვის უფლება კონვენციის მე-8 მუხლით გარანტირებული უფლება და პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების ელემენტია;²⁰ ხოლო საქმეში – *შოვი საფრანგეთის წინააღმდეგ* (2004წ.) – სასამართლომ ასევე პირველად მიუთითა გამოხატვისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის ფუნდამენტურ უფლებებს შორის კონფლიქტის არსებობის შესახებ.²¹ საქმეზე – *პფაიფერი ავსტრიის წინააღმდეგ* (2007წ.) – სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირის რეპუტაცია, მაშინაც კი, თუ პირი გაკრიტიკებულია საჯარო დებატების ფორმატში, აყალიბებს მის პერსონალურ იდენტურობასა და ფსიქოლოგიურ ხელშეუხებლობას²² და ექცევა მისი „პირადი ცხოვრების“ (შესაბამისად, კონვენციის მე-8 მუხლით დაცულ) ფარგლებში.²³

ამგვარად, ზემოაღნიშნულ და ბოლო პერიოდში განხილულ სხვა საქმეებში²⁴ სასამართლომ რეპუტაცია და პატივი აღიარა პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების ნაწილად და ეს ინდივიდუალური უფლებები, რომლებიც ავტორების მიერ კონვენციის შექმნისას განზრახ იყო გამორიცხული მოქმედების სფეროდან, მოაქცია მე-8 მუხლის დაცვის ქვეშ. ამ გზით მნიშვნელოვნად გააფართოვა პირადი სფეროს უფლების მოქმედების ფარგლები.²⁵ შესაბამისად, კონვენციის მე-8 მუხლი გარდაიქმნა, ზოგადად, პიროვნული უფლების დამცავ ნორმად.²⁶

ევროპული კონვენცია არ აკონკრეტებს, რა ზომები შეიძლება მიიღოს სახელმწიფომ კანონით პატივისა და რეპუტაციის დაცვის მიზნით; შესაბამისად, სხვადასხვა ქვეყნის კანონ-

¹⁷ *Smet S.*, Freedom of Expression and the light to Reputation: Human Rights in Conflict, American University International Law Review, Vol. 26, Issue 1, 2010, 187.

¹⁸ იქვე, 187.

¹⁹ *Van der Sloot B.*, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) Utrecht Journal of International and European Law, 25, 2015, 31.

²⁰ *Smet S.*, Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict, American University International Law Review, Vol. 26, Issue 1, 2010, 193.

²¹ გადაწყვეტილება იხ. <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61861>>, [10.11.2015].

²² „Personal Identity and Psychological Integrity.”

²³ *Van der Sloot B.*, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) Utrecht Journal of International and European Law, 25, 2015, 32.

²⁴ მაგ. იხ. *როთე ავსტრიის წინააღმდეგ* (2012წ.), ა. *ნორვეგიის წინააღმდეგ* (2009წ.), ციტირებულია *Van der Sloot B.*, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) Utrecht Journal of International and European Law, 25, 2015, 32.

²⁵ "right to privacy."

²⁶ *Van der Sloot B.*, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR's Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of "Big Data", 31 (80) Utrecht Journal of International and European Law, 25, 2015, 32, 44.

მდებლობა ითვალისწინებს როგორც სამოქალაქო, ასევე სისხლისსამართლებრივ რეგულირებას. თუმცა სასამართლო ხშირად აღნიშნავს, რომ გამომხატვის თავისუფლების სანქცირებამ არ უნდა გამოიწვიოს ამ უფლების გამოყენების შემაკავებელი ეფექტი. არსებობს სასამართლოს ისეთი გადაწყვეტილებები, რომლებშიც იგი არაპროპორციულად მიიჩნევს თუნდაც მსუბუქ, არასისხლისსამართლებრივ სანქციებს, იმ შემთხვევებში, როდესაც გამომხატვის თავისუფლების შეზღუდვა არ არის სათანადოდ და საკმარისად დასაბუთებული.²⁷

2.1 ფაქტების სინამდვილე და შეფასებითი მსჯელობა, რომელიც არ ექვემდებარება მტკიცებას

პატივისა და რეპუტაციის დაცვის მიზნით გამომხატვის თავისუფლება ორი მიმართულებით შეიძლება შეიზღუდოს: დამამცირებელი ფაქტების გავრცელებისას, რომელიც ჭეშმარიტებას არ შეესაბამება და შეურაცხყოფელი, დამამცირებელი გამონათქვამებისას.²⁸ პირველ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლო მიჯნავს ფაქტების კონსტატაციასა და შეფასებით მსჯელობას და თითოეულისათვის განსხვავებულ შედეგებს ადგენს.

ფაქტი სუბიექტური მინარევებისაგან თავისუფალი და გარესამყაროში ობიექტურად არსებული მოვლენაა, რაც მისი მცდარობისა თუ ჭეშმარიტების მტკიცების შესაძლებლობას იძლევა.²⁹ შესაბამისად, ფაქტის კონსტატაციისას ავტორს მეტი დასაბუთება მოეთხოვება, რადგანაც მან უნდა დაამტკიცოს ამ ფაქტის სისწორე, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩაითვლება, რომ ადრესატის რეპუტაცია ხელყოფილ იქნა. ამდენად, ლოგიკური იქნებოდა, გამომხატვის უფლებით სარგებლობისას, გარკვეულ ფაქტებზე მითითების შემთხვევაში, მათი სინამდვილე მიჩნეული იყოს სხვისი პატივისა თუ რეპუტაციის ხელყოფისათვის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლად.³⁰

თუმცა ევროპული სასამართლო უფრო შორს მიდის და ადგენს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ საქმე ეხება საზოგადოებრივი ინტერესის სფეროში შემავალი ცნობების, ინფორმაციის გავრცელებას (შესაბამისად, მედიის მოქმედების არეალს), სიმართლისაკენ სწრაფვა, სიმართლეზე ზრუნვა, და არა აბსოლუტური სიმართლის ანუ მხოლოდ სრულიად ნამდვილი ფაქტების გავრცელება, უნდა მოეთხოვოთ ჟურნალისტებს.³¹ ამგვარად, განმსაზღვრელ მნიშვნელობას იძენს არა ფაქტის მცდარობა თუ ჭეშმარიტება, არამედ მისი გამავრცელებლის დამოკიდებულება მის მიერ გავრცელებული ინფორმაციის სისწორესთან.³² ასეთი სახის გადაწყვეტილების მიღებას ევროპულმა სასამართლომ საფუძვლად დაუდო ინფორმაციის „მალფუჭებადობა“ და აღნიშნა, რომ მასმედიის წარმომადგენლებისათვის ინფორმაციის ასპროცენტიანად გადამონ-

²⁷ *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 203.

²⁸ *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 146.

²⁹ *გაბეხაძე დ.*, რეპუტაცია, როგორც გამომხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 58.

³⁰ *შეად. კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 146-147.

³¹ *კუბლაშვილი კ.*, ძირითადი უფლებები, თბ., 2003, 298.

³² *გაბეხაძე დ.*, რეპუტაცია, როგორც გამომხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 59.

მების ვალდებულების დაკისრების შემთხვევაში „საეჭვოა, მათ საერთოდ რამის გამოქვეყნება შეძლონ.“³³

სასამართლომ ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტში აღნიშნული გამოხატვის თავისუფლების თანმდევ „ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობებში“ მოიაზრა მოთხოვნა ჟურნალისტებისათვის, რომ იმოქმედონ კეთილსინდისიერად, გადასცენ გონივრულ ფარგლებში გადამონმებული და სანდო ინფორმაცია, ჟურნალისტისკური ეთიკის ნორმების დაცვით.³⁴

კიდევ უფრო ლოიალურია ევროპული სასამართლო შეფასებითი მსჯელობის მიმართ. მოსაზრება, შეფასება, განსხვავებით ფაქტების კონსტატაციისაგან, „ინდივიდის მიერ გარესამყაროს სუბიექტური ჭვრეტის პროდუქტია და, როგორც ასეთი, მტკიცებას არ ექვემდებარება.“³⁵ ევროპული სასამართლოს მიდგომების შესაბამისად, მოსაზრების შეფასება ხდება იმ გარემოებების გათვალისწინებით, რა ვითარებაშიც მოხდა მისი გამოხატვა, აგრეთვე მისი სტილისტური მისაღებობის კუთხით.

საქმეზე – *ჰერტელი შვეიცარიის წინააღმდეგ*³⁶ (1998წ.) – სასამართლომ *ჰენდისაიდის* შემდეგ კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ გამოხატვის თავისუფლება მოქმედებს არა მხოლოდ ისეთი იდეის გამოხატვისას, რომელიც შეიძლება მიღებული იყოს დადებითად ან უმტკივნეულოდ, ან არ იყოს ინტერესის საგანი, არამედ ისეთ გამოხატვაზეც, რომელიც ინვესტს შეურაცხყოფას, შოკს თუ შეწუხებას.³⁷ გამონათქვამები: „ფაშისტი“, „ნაცისტი“, „იდიოტი“, „არანორმალური“ და ა.შ., ცალკე აღებული, არ ახდენს რეპუტაციის უფლების დარღვევას – ყურადღება უნდა მიექცეს კონტექსტს და ვითარებას, განსაკუთრებით კი მეორე მხარის ქმედებებს.³⁸ თუმცა სასამართლოს მკაცრი დამოკიდებულება აქვს რასისტული გამონათქვამების მიმართ, რომლებიც რასობრივ შეუწყნარებლობასა და დისკრიმინაციას ქადაგებენ,³⁹ აგრეთვე ისტორიულად დადგენილი ფაქტების უარყოფის მიმართ. ასეთი სახის გამოხატვას სასამართლო უფლების ბოროტად გამოყენებად აკვალიფიცირებს და ევროპული კონვენციის მე-17 მუხლის ძალით იგი მთლიანად გამოჰყავს მე-10 მუხლის დაცვის სფეროდან.⁴⁰

ხშირ შემთხვევაში გამოთქმულ მოსაზრებას რაიმე ფაქტი უდევს საფუძვლად და მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა რთულია. თუმცა, თუ შეფასებას არანაირი ფაქტობრივი საფუძვე-

³³ *გაბეხაძე*, რეპუტაცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 60.

³⁴ *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 228.

³⁵ *გაბეხაძე*, რეპუტაცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 63.

³⁶ გადანყვეტილება იხ.: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59366>>, [09.11.2015].

³⁷ *Flauss J.-F.*, The European Court of Human Rights and the Freedom of Expression, *Indiana Law Journal*, 2009, 818.

³⁸ *Smet S.*, Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 208.

³⁹ *გაბეხაძე*, რეპუტაცია, როგორც გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 64.

⁴⁰ *გოცირიძე ე.*, „აზრის გამოხატვა“, რომელსაც არ იცავს ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 115.

ლი არ აქვს, სასამართლო მის მიმართ უფრო მკაცრად არის განწყობილი. საქმეზე – *დე ჰაასი და ჯიფსელსი ბელგიის წინააღმდეგ*⁴¹ (1997წ.) – სასამართლომ დაადგინა, რომ „მოსაზრებები შეიძლება იყოს გადაჭარბებული და ზღვარგადასული, განსაკუთრებით კონკრეტული ფაქტობრივი საფუძვლის არარსებობის შემთხვევაში.“⁴² საქმეზე – *პეტრინა რუმინეთის წინააღმდეგ*⁴³ (2008წ.) – ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ გამოთქმები, რომლებიც პირდაპირ ადანაშაულებენ კონკრეტულ იდენტიფიცირებულ პირს და სრულად მოკლებულია ფაქტობრივ საფუძველს, ვერ იქნება დაცული პროვოკაციისა თუ გაზვიადების საფუძველით.⁴⁴

შესაბამისად, როდესაც შეფასებით მსჯელობას ჭეშმარიტი ფაქტობრივი საფუძველი აქვს, მის სტილისტურ მისაღებობას ნაკლები ყურადღება ექცევა, ხოლო თუ მოსაზრება მოკლებულია ყოველგვარ ფაქტობრივ დასაბუთებას, მისი შეფასებისას სასამართლოს დამოკიდებულება უფრო მკაცრია.

2.2 „დასაშვები კრიტიკის ფარგლები“

ევროპული სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს საჩივრის ავტორის სტატუსზე. კერძოდ, სასამართლო გამოყოფს პირების რამდენიმე კატეგორიას: პოლიტიკოსები, საჯარო მოხელეები,⁴⁵ საზოგადოებრივი მოღვაწეები,⁴⁶ კერძო პირები. სასამართლო მიიჩნევს, რომ სხვადასხვა კატეგორიის პირების მიმართ დასაშვები კრიტიკის ფარგლები განსხვავებულია. რეპუტაციის უფლებით ყველაზე ნაკლებად დაცული არიან პოლიტიკოსები, რამდენადაც ისინი საკუთარი ნებით შედიან იმ სფეროში, სადაც მათ მიმართ კრიტიკული დამოკიდებულების გამომჟღავნება მოსალოდნელია. პოლიტიკოსი „გარდაუვლად და გაცნობიერებულად აყენებს თავს თავისი ყველა სიტყვისა თუ საქციელის კრიტიკული განხილვის ეპიცენტრში.“⁴⁷

შემდეგი კატეგორია, რომლის მიმართ დასაშვები კრიტიკის ფარგლები უფრო მცირეა, არიან საჯარო მოსამსახურეები. თუმცა მათი დაცვის ხარისხი უფრო ნაკლებია, ვიდრე კერძო პირებისა. ამ კატეგორიაში გამოიყოფა კანონის შემფარდებლები (მოსამართლეები, პროკურორები), რომლებსაც, საზოგადოებრივი ინტერესიდან გამომდინარე (საზოგადოების მხრიდან მათ მიმართ განსაკუთრებული ნდობის ქონის აუცილებლობა), ევროპული სასამართლო დაცვის მეტ ხარისხს ანიჭებს.⁴⁸ გამოსატვის თავისუფლებით სარგებლობისას შეიძლება სასამართლოს ავტორიტეტთან ერთად ილახებოდეს თავად მოსამართლის საქმიანი რეპუტაცია. ევრო-

⁴¹ გადაწყვეტილება იხ.: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58015>>, [09.11.2015].

⁴² *გაბეხადე*, რეპუტაცია, როგორც გამოსატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 65.

⁴³ გადაწყვეტილება იხ.: <<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88963>> [09.11.2015].

⁴⁴ *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 233.

⁴⁵ “public servant.”

⁴⁶ “public figure.”

⁴⁷ *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ* (1986წ.), ციტირებულია: *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, issue 1, 2010, 205.

⁴⁸ *Smet S.*, Freedom of Expression and the Right to Reputation: Human Rights in Conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 226.

პული სასამართლო მიიჩნევს, რომ სასამართლოს წევრები უნდა სარგებლობდნენ საზოგადოების განსაკუთრებული ნდობით და, შესაბამისად, დაცული უნდა იყვნენ ფაქტობრივ საფუძველს მოკლებული დესტრუქციული თავდასხმებისაგან, იმის გათვალისწინებითაც, რომ მოსამართლეებს არ შეუძლიათ, საჯაროდ უპასუხონ კრიტიკას;⁴⁹ მათ ეკისრებათ „თავშეკავების“ ვალდებულება.⁵⁰

რაც შეეხება საზოგადოებრივ მოღვაწეებს, მათთან დაკავშირებით სასამართლო ადგენს, რომ, რამდენადაც ისინი საკუთარი ნებით აყენებენ თავს საზოგადოების დაკვირვების ეპიცენტრში, პოლიტიკოსების მსგავსად, მათაც უნდა გამოავლინონ მეტი ტოლერანტობა კრიტიკისადმი.⁵¹

სასამართლო არ მსჯელობს ზემოაღნიშნული ცალკეული კატეგორიის პირების რეპუტაციის უფლების მნიშვნელობაზე, ის მხოლოდ „დასაშვები კრიტიკის ფარგლებს“⁵² ცვლის მათი სტატუსის მიხედვით.

ასეთი მიდგომა საზოგადოებრივი ინტერესების წინ წამოწევის შედეგად არის შემუშავებული. თუ ჩავთვლით, რომ გამოხატვის თავისუფლების უზრუნველყოფის მთავარი მიზანი და არსია პოლიტიკურ საკითხებზე ღია დისკუსიის ქონა, მაშინ პატივისა და რეპუტაციის შელახვის ამკრძალავი ნორმები სხვადასხვაგვარად იმოქმედებენ იმის მიხედვით, მოსარჩელე პოლიტიკოსია თუ ჩვეულებრივი ინდივიდი. მაგრამ თუ ჩავთვლით, რომ უპირველესი მიზეზი გამოხატვის თავისუფლების დაცვისა არის პიროვნული ავტონომიის დაცვა, მაშინ დიდი მნიშვნელობა არ უნდა მიენიჭოს იმას, თუ რა საქმიანობითაა დაკავებული მოსარჩელე.⁵³

2.3 გამოხატვის ფორმა

ცილისწამება შეიძლება სხვადასხვა ფორმით გამოიხატოს: ზეპირად თუ წერილობით, საჯაროდ (ჟურნალის, წიგნის, სატელევიზიო თუ რადიო კომენტარების მეშვეობით) ან კერძო სფეროში (წერილი), და შეიძლება გამომდინარეობდეს როგორც პირდაპირ ნათქვამიდან, ისე ნაგულისხმევიდან.

სასამართლო მიიჩნევს, რომ ზეპირი გამონათქვამები უფრო მეტად ექვემდებარება დაცვას, ვიდრე წერილობითი, რადგანაც ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ავტორს საშუალება აქვს, მათ გასაჯაროებამდე დაფიქრდეს.⁵⁴

გამოხატვის ფორმა არ უნდა ემსახურებოდეს მხოლოდ სენსაციის გამოწვევის მიზანს.⁵⁵ სასამართლო აგრეთვე ყურადღებას აქცევს იმ პირთა წრეს, აუდიტორიას, სადაც გავრცელდა

⁴⁹ *მაკოვეი მ.*, გამოხატვის თავისუფლება, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის განხორციელება, *გზამკვლევი*, 2005, 152.

⁵⁰ *ზოიძე ბ.*, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი (თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი), თბ., 2013, 279.

⁵¹ *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 205.

⁵² იქვე, 207.

⁵³ *Meyerson D.*, The Legitimate Extent of Freedom of Expression, 52 *University of Toronto Law Journal*, 2002, 332.

⁵⁴ *Smet S.*, Freedom of Expression and the right to Reputation: human rights in conflict, *American University International Law Review*, Vol. 26, Issue 1, 2010, 212-213.

⁵⁵ *Flauss J.-F.*, The European Court of Human Rights and the Freedom of Expression, *Indiana Law Journal*, 2009, 819.

გამონათქამი თუ სხვაგვარად გამოსატვლი შეურაცხყოფელი შეფასება. მაგალითად, თუ სტატია დაბეჭდილია საყოველთაოდ გავრცელებულ გაზეთში/ჟურნალში, ამ შემთხვევაში გამოსატვის პასუხისმგებლობა უფრო დიდია, ვიდრე სპეციალიზებულ გამოცემაში დაბეჭდვის დროს. ანუ რეპუტაციისათვის ზიანის მიყენება შესაძლებელია ფართო აუდიტორიაში გამონათქვამების გავრცელების შემთხვევაში, ხოლო თუ აუდიტორია ლიმიტირებულია, რეპუტაციის ხელყოფა არ დასტურდება.

გამონათქვამის თუ გამოსატვის სხვა ფორმის შეფასება ხდება ობიექტური კრიტერიუმით, კერძოდ, გონივრულად მოაზროვნე ადამიანი თუ ჩათვლიდა, რომ გამოსატვა მესამე პირის რეპუტაციას ვნებს.⁵⁶

3. ქართული კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა

საქართველოში გამოსატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებულ საკითხებს აწესრიგებს 2004 წლის 24 ივნისის კანონი „სიტყვისა და გამოსატვის თავისუფლების შესახებ“.⁵⁷ პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის კერძოსამართლებრივ მექანიზმს ითვალისწინებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18-მე-19 მუხლები.⁵⁸ სასამართლო პრაქტიკა არც ისე მრავალრიცხოვანია; ქართული სასამართლო ხშირ შემთხვევაში მიუთითებს ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილ სტანდარტებზე. შედეგებიდან გამომდინარე, იკვეთება გამოსატვის თავისუფლებისათვის უპირატესობის მინიჭების ტენდენცია.

3.1 გამოსატვის თავისუფლების შეზღუდვის კანონით დადგენილი პირობები

კანონი სიტყვისა და გამოსატვის თავისუფლების შესახებ ადგენს გამოსატვის თავისუფლების გარანტიებს და მხოლოდ ძალიან შეზღუდულ, შეიძლება ითქვას, გამონაკლის შემთხვევებში უშვებს სხვა უფლებისა თუ ინტერესის დაცვის მიზნით გამოსატვის თავისუფლების შეზღუდვის და უფლების ხელმყოფისათვის კერძოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების რეალურ შესაძლებლობას.

კანონი ცალკე თავს უთმობს გამოსატვის თავისუფლების შეზღუდვისა და პასუხისმგებლობის მექანიზმს ცილისწამების შემთხვევაში. ცილისწამება განმარტებულია როგორც არსებითად მცდარი ფაქტის შემცველი და პირისათვის ზიანის მიმყენებელი, მისი სახელის გამტეხი განცხადება.⁵⁹ პატივის, რეპუტაციის შელახვის შინაარსის გადმოსაცემად ნორმა მიუთითებს „სახელის გამტეხი ცნობების“ გახმაურებაზე.

ამგვარად, ფაქტების კონსტატაციის დროს გამოსატვის თავისუფლების რეგლამენტირებას ახდენს და პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის შელახვისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას ადგენს ცილისწამების მომწესრიგებელი ნორმები.

კანონი მიჯნავს კერძო და საჯარო პირების ცილისწამების შემთხვევებს. მე-13 მუხლის თანახმად, პირს ეკისრება სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა კერძო პირის ცი-

⁵⁶ *Pasca A.*, Les poursuites-Bâillons : frontière entre liberté d'expression et droit à la réputation, *lex Electronica*, revue du Centre de recherche en droit public, Vol. 14, N2, 2009, 9.

⁵⁷ კანონის ტექსტი იხ. ბმულზე: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33208>> [10.11.2015].

⁵⁸ კანონის ტექსტი იხ. ბმულზე: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>> [10.11.2015].

⁵⁹ იხ. კანონის პირველი მუხლის „ე“ ქვეპუნქტი.

ლისწამებისათვის, თუ მოსარჩელე სასამართლოში დაამტკიცებს, რომ მოპასუხის განცხადება შეიცავს არსებითად მცდარ ფაქტს უშუალოდ მოსარჩელის შესახებ და ამ განცხადებით მოსარჩელეს ზიანი მიადგა. თუკი მოსარჩელე საჯარო პირია, გარდა ზემოაღნიშნული ორი მოთხოვნისა, მას დამატებით მესამე მოთხოვნაც წაყენება: უნდა დაამტკიცოს, რომ განცხადებული ფაქტის მცდარობა მოპასუხისათვის წინასწარ იყო ცნობილი ან მოპასუხემ გამოიჩინა აშკარა და უხეში დაუდევრობა, რამაც გამოიწვია არსებითად მცდარი ფაქტის შემცველი განცხადების გავრცელება.⁶⁰

გარდა პირის სტატუსის შესაბამისად განსხვავებული შედეგების დადგენისა, კანონი დამატებით ბევრ ისეთ ნორმას შეიცავს, რომლებიც პრაქტიკაში ცილისწამებაზე მითითებით პირისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრებას განსაკუთრებით ართულებს. ამ მხრივ აღსანიშნავია კანონის მიერ მოსარჩელისათვის ყველა გარემოების მტკიცების ტვირთის დაკისრება. გარდა ამისა, კანონი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობისაგან სრული ან ნაწილობრივი, პირობითი გათავისუფლების (აბსოლუტური და კვალიფიციური პრივილეგია) ბევრ შემთხვევას:

მე-5 მუხლი პასუხისმგებლობას არ აკისრებს პარლამენტარს, საკრებულოს წევრს, აგრეთვე პოლიტიკური დებატების ფარგლებში, პარლამენტის/საკრებულოს სხდომაზე, კომიტეტში, სასამართლოს, სახალხო დამცველის წინაშე, აგრეთვე უფლებამოსილი ორგანოს მოთხოვნით გაკეთებული განცხადებების ავტორებს. სრულიად გაუგებარია, რას გულისხმობს „უფლებამოსილი ორგანოს მოთხოვნით“ გაკეთებული განცხადება და იმის გამო, რომ იგი უფლებამოსილი ორგანოს მოთხოვნითაა გაკეთებული, რატომ უნდა მოხდეს ამ განცხადებაში მოყვანილი ფაქტებისათვის პასუხისმგებლობისაგან პირის სრულად გათავისუფლება. ამასთან, ეს ნორმა უშვებს და ადგენს პოლიტიკური დებატების ფარგლებში ყოველგვარი ტყუილის თქმის, არაჭეშმარიტი ფაქტების მტკიცების, შესაბამისად, საზოგადოების შეცდომაში შეყვანის შესაძლებლობას, ანუ გადამწყვეტია არა სიმართლე, არამედ დამაჯერებლობა – ვინ უფრო მეტად დაარწმუნებს საზოგადოებას „სიმართლეში“, მიუხედავად რეალობისა.

კანონის მე-15 მუხლი ითვალისწინებს კვალიფიციური პრივილეგიების ჩამონათვალს ცილისწამებისათვის, რომელთა შორის ზოგიერთი კრიტერიუმი ბუნდოვანია და არ უნდა იყოს პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

კანონის მე-15 მუხლის შესაბამისად, „პირს ენიჭება კვალიფიციური პრივილეგია არსებითად მცდარი ფაქტის შემცველი განცხადებისათვის, თუ:

ა) მან მიიღო გონივრული ზომები ფაქტის სისწორის გადასამოწმებლად, მაგრამ ვერ შეძლო შეცდომის თავიდან აცილება და გაატარა ქმედითი ღონისძიებები ცილისწამებით დაზიანებული პირის რეპუტაციის აღსადგენად;

ბ) იგი მიზნად ისახავდა საზოგადოების კანონიერი ინტერესების დაცვას და დაცული სიკეთე აღემატება მიყენებულ ზიანს;

გ) მან განცხადება გააკეთა მოსარჩელის თანხმობით;

დ) მისი განცხადება წარმოადგენდა მოსარჩელის მიერ მის წინააღმდეგ გაკეთებულ განცხადებაზე თანაზომიერ პასუხს;

ე) მისი განცხადება წარმოადგენდა სამართლიან და ზუსტ რეპორტაჟს იმ მოვლენასთან დაკავშირებით, რომლისკენაც მიმართულია საზოგადოებრივი ყურადღება“.

„ა“, „ბ“, „დ“ ქვეპუნქტები სრულიად შეესაბამება ევროპული სასამართლოს მიერ შემუშავებულ სტანდარტებს. რაც შეეხება „ბ“ ქვეპუნქტს, მისი დამოუკიდებლად გამოყენება არ უნდა

⁶⁰ იხ. კანონის მე-14 მუხლი.

იყოს მიზანშეწონილი, რადგან დაცული სიკეთე ვერ აღემატება პირისათვის მიყენებულ ზიანს იმ შემთხვევაში, როდესაც ვრცელდება მცდარი ინფორმაცია, სინამდვილისათვის შეუსაბამო ფაქტები. ამ დროს საზოგადოების შეცდომაში შეყვანასთანაც გვაქვს საქმე, ანუ ზარალდება როგორც კერძო, ასევე საჯარო, საზოგადოებრივი ინტერესი. აქაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს ჟურნალისტის მიერ პატიოსანი საქმიანობის სტანდარტის დაცვას, მის ქმედებებს. შესაბამისად, „ბ“ ქვეპუნქტით დადგენილი კრიტერიუმის მხოლოდ პირველი ნაწილის გათვალისწინება მისაღები იქნება „ა“ ქვეპუნქტით დადგენილ კრიტერიუმთან ერთად. იმავე მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე „ე“ ქვეპუნქტით დადგენილი კრიტერიუმის შემთხვევაში: მცდარ ფაქტებზე დაფუძნებული რეპორტაჟი, თუნდაც მისი მომამზადებლის ყოველგვარი ბრალის გამორიცხვის შემთხვევაში, არ შეიძლება ჩაითვალოს „სამართლიანად“ და „ზუსტად“, თუნდაც საზოგადოებრივი ინტერესის, საზოგადოების მიერ ინფორმაციის მიღების უფლების გათვალისწინებით. აღნიშნულ შემთხვევებში პირი შეიძლება გათავისუფლდეს მოსარჩელისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისაგან, მაგრამ გავრცელებული ცნობების უარყოფის ან სასამართლოს გადაწყვეტილების შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნების ვალდებულების მისთვის დაუკისრებლობა გამოინვევდა უსამართლო შედეგს.⁶¹

რაც შეეხება შეფასებითი მსჯელობების შეზღუდვას, კანონი ითვალისწინებს უხამსობის ცნების განმარტებას. კერძოდ, კანონის პირველი მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტის თანახმად, უხამსობა არის განცხადება, რომელსაც არა აქვს პოლიტიკური, კულტურული, საგანმანათლებლო ან სამეცნიერო ღირებულება და რომელიც უხეშად ლახავს საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებულ ეთიკურ ნორმებს. ამავე კანონის მე-9 მუხლის თანახმად, თუ სიტყვა/გამომხატვა ეხება უხამსობას, პირისპირ შეურაცხყოფას, კანონით შეიძლება დაწესდეს ასეთი გამომხატვის შეზღუდვები. თუმცა ამ სახის გამომხატვის კონკრეტული რეგულირება კანონში მოყვანილი არ არის.

ამ შემთხვევაში სამოქალაქო წესით დაცვის შესაძლებლობის მიღმა რჩება შეურაცხმყოფელი გამონათქვამებისაგან დაცვა. მაგალითად, თუ პირი მიიჩნევს, რომ მეორე პირი არის „ნაძირალა“, „უსინდისო“ და „ამორალური“ და ა.შ., რასაც ტელევიზიით გამოსვლისას ამბობს, ადრესატი მას სამოქალაქო წესით ვერ შეედავება პატივისა და რეპუტაციის დაცვის მიზნით, რადგანაც ეს სიტყვები პირის სუბიექტურ დამოკიდებულებას გამომხატავს და კონკრეტულ ფაქტებზე არ არის დაფუძნებული. პატივის სამოქალაქოსამართლებრივი დაცვის მიზნით მოსარჩელეს შეუძლია, მიუთითოს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლზე.⁶² თუმცა მე-18 მუხლი უფრო ზოგადი ხასიათისაა, ვიდრე კანონი „სიტყვისა და გამომხატვის თავისუფლების შესახებ“ და დეტალურად არ არეგულირებს პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის წინაპირობებს.

⁶¹ ცილისწამების ფაქტის დამტკიცების შემთხვევაში გამომდინარე სამართლებრივ შედეგებს ითვალისწინებს სიტყვისა და გამომხატვის თავისუფლების შესახებ კანონის მე-17 მუხლი: „1. ცილისწამებასთან დაკავშირებით მოპასუხეს შეიძლება დაეკისროს სასამართლოს მიერ დადგენილი ფორმით ცნობის გამოქვეყნება სასამართლოს გადაწყვეტილების შესახებ.

2. დაუშვებელია მოპასუხის იძულება, მოიხადოს ბოდიში.

3. თუ მოპასუხე კანონით დადგენილ ვადაში განახორციელებს შესწორებას ან უარყოფას, მაგრამ შესწორების ან უარყოფის გამოქვეყნება არ არის საკმარისი ცილისწამებით მოსარჩელისათვის მიყენებული ზიანის ჯეროვანი ანაზღაურებისათვის, მოპასუხეს შეიძლება დაეკისროს მოსარჩელისათვის მიყენებული ქონებრივი ან/და არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურება“.

⁶² კანონის ტექსტი იხ. ბმულზე: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>> [09.11.2015].

3.2 სასამართლო პრაქტიკა

საქართველოს უზენაეს სასამართლოს 2000 წლიდან 2015 წლის ოქტომბრამდე პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის შელახვის თემაზე განხილული აქვს სულ 65 საქმე.⁶³ მათგან დაუშვებლად ცნობილია ან განუხილველად დატოვებულია 21 საკასაციო საჩივარი. დარჩენილი საქმეების უმრავლესობაში სასამართლოს უცვლელად აქვს დატოვებული ნინა ინსტანციების გადაწყვეტილება გამოხატვის უფლებისათვის უპირატესობის მინიჭების შესახებ.

უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ მნიშვნელოვანი განმარტება გააკეთა 2012 წლის 20 თებერვლის ას-№1278-1298-2011 გადაწყვეტილებაში.⁶⁴

სასამართლო აფასებდა გამონათქვამების: „უზნეო უკანალი“, „ცინიკოსი“, „პინორქტისტოლა კაცი“ და მეგრული სიტყვებისაგან შემდგარი ნინადადების: „სკანი მიკატყორინალი ყუდეს გავენუ, სი რონგუ კოჩი“ უხამსობას, რასთან დაკავშირებითაც სასამართლომ აღნიშნა, რომ სხვა პირთა უფლებებისა თუ რეპუტაციის დასაცავად უხამსობის შეზღუდვა და გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა დასაშვებია არა ყოველთვის, არამედ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში. სასამართლომ მოიხმო ევროპული სასამართლოს ადრეული გადაწყვეტილებები (*ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, 1976წ.; *ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ*, 1986წ.) და დაასკვნა, რომ „ხალხმა უნდა აიტანოს მათთვის შეურაცხმყოფელი, გამოაგნებელი თუ შემამფოთებელი იდეებისა და ინფორმაციის მოსმენა და დემოკრატიულ საზოგადოებაში მათი შეზღუდვა ლოგიკურად მხოლოდ იშვიათად შეიძლება აღმოჩნდეს აუცილებელი.“

სასამართლომ აგრეთვე მიუთითა პრესის თავისუფალი საქმიანობის უზრუნველყოფის განსაკუთრებულ საჯარო ინტერესზე, მხედველობაში მიიღო ისიც, რომ მხარეებს შორის დავა წარმოიშვა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხებზე დისკუსიის ფარგლებში და, საგაზეთო სტატიის მთელი კონტენტის გათვალისწინებით, გამონათქვამები შეაფასა, როგორც საკუთარი შეხედულებების მკვეთრი (უხეში) ფორმით გამოხატვა და არა როგორც უხამსობა.

როგორც გადაწყვეტილებიდან იკვეთება, სასამართლო მაქსიმალურად ერიდება გამონათქვამების „უხამსობად“ კვალიფიკაციას და ადგენს, რომ მხოლოდ განსაკუთრებულ, გამოწვევის შემთხვევებში შეიძლება შეფასდეს თუნდაც შეურაცხმყოფელი, „საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებული ეთიკური ნორმებისადმი“ აშკარად შეუსაბამო გამონათქვამი უხამსობად. გარდა ამისა, სასამართლო იხრება გამონათქვამის მოსაზრებად, აზრად კვალიფიკაციისაკენ, თუნდაც საქმე ფაქტების გადმოცემას ეხებოდეს, როგორც ეს ზემოაღნიშნულ გადაწყვეტილებაში გამოიკვეთა.⁶⁵

ფაქტების მცდარობის შესახებ მტკიცების ტვირთის მოსარჩელისათვის დაკისრების საკითხის განხილვისას უზენაესი სასამართლო გამონაკლისს ადგენს სისხლის სამართლის სფეროში, უდანაშაულობის პრეზუმფციის მოქმედებიდან გამომდინარე. კერძოდ, სასამართლო მიიჩნევს, რომ შეუძლებელია, პირს იმის მტკიცება მოეთხოვებოდეს, რომ მას დანაშაული არ ჩაუდენია და, ამდენად, ამ ინფორმაციის შემცველი განცხადება ცილისმწამებლურია. ამგვარი

⁶³ იხ. გადაწყვეტილებების საძიებო სისტემა ბმულზე: <<http://prg.supremecourt.ge/CaseCivilResult.aspx>> [11.11.2015].

⁶⁴ იხ. ბმულზე: <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/ganmarteba7.pdf>> [09.11.2015].

⁶⁵ სტატიის დაბეჭდილი ინფორმაცია: „ა. ფ.-ს იცნობენ, როგორც კაცს, რომელიც ცეცხლზე ნავთს ასხამდა სამოქალაქო ომის ავბედით წლებში და სამეგრელოს შესეულ ბანდებს ინტელექტუალურ მხარდაჭერას უწევდა“ სასამართლომ აზრის გამოხატვად მიიჩნია.

განმარტება სრულად ეწინააღმდეგება უდანაშაულობის პრეზუმფციას.⁶⁶ მხოლოდ იმ გარემოების დადგენა, რომ საქმეზე არ არსებობს გამამტყუნებელი განაჩენი, საკმარისია დასკვნისთვის, რომ მოსარჩელემ დაძლია მტკიცების ტვირთი, რომ გავრცელებული განცხადება შეიცავს არსებითად მცდარ ფაქტებს.⁶⁷

განსაკუთრებულად ყურადსაღებია უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 30 სექტემბრის №ას-1052-1007-2014 გადაწყვეტილება⁶⁸, რომლითაც სასამართლო კიდევ უფრო მეტად ავინროებს და ზღუდავს პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის უფლებების მოქმედების არეალს რამდენიმე მნიშვნელოვანი განმარტების მეშვეობით:

პირველ რიგში, სასამართლო აღნიშნავს, რომ „სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის შესახებ სარჩელის დაკმაყოფილებისათვის მხოლოდ ცილისმწამებლური განცხადების გავრცელების ფაქტის დადგენა არ არის საკმარისი. გამომხატვის შეზღუდვის აუცილებლობის ხასიათი განისაზღვრება დემოკრატიულ საზოგადოებაში მიღებული სტანდარტით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შეზღუდვა უნდა წარმოადგენდეს მწვავე საზოგადოებრივ საჭიროებას. გამომხატვის შეზღუდვის საკითხის გადაწყვეტისას წარმოიშობა კერძო და საჯარო ინტერესების დაბალანსების პრობლემა. გამომხატვის თავისუფლებასა და სხვა პირთა უფლებებსა და რეპუტაციას შორის ბალანსი უნდა გადაწყდეს კონკრეტული დავის თავისებურებების გათვალისწინებით, თუმცა მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული დასაშვები კრიტიკის ფარგლები; პრესის თავისუფლების ინსტიტუტი; საზოგადოებრივი ინტერესი.“

სასამართლო მსჯელობას აგრძელებს სიტყვისა და გამომხატვის თავისუფლების შესახებ კანონის მე-13 მუხლის გამოყენების წინაპირობების განხილვით და აღნიშნავს, რომ კერძო პირის ცილისმამებისათვის პასუხისმგებლობის დასაკისრებლად აუცილებელია სამი წინაპირობის არსებობა: გავრცელებული ინფორმაცია უნდა შეეხებოდეს მოსარჩელეს, იყოს არსებითად მცდარი ფაქტების შემცველი და ზიანს უნდა აყენებდეს პირის პატივს, ღირსებასა და საქმიან რეპუტაციას.

სასამართლო ამ შემთხვევაში მსჯელობს მოსარჩელე მხარის, როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირის, დაცვის მიზანშეწონილობაზე. სამოტივაციო ნაწილის 1.12 პუნქტში სასამართლო იშველიებს უზენაესი სასამართლოს 2001 წლის გადაწყვეტილებას, რომლითაც სასამართლომ მიიჩნია, რომ იურიდიულ პირს არ შეიძლება მიადგეს მორალური ზიანი, რადგანაც „მორალური ზიანის შინაარსში იგულისხმება სამართლებრივად დაცული იმ არაქონებრივი ინტერესის ხელყოფა, რომელსაც ქონებრივი ეკვივალენტი არ გააჩნია (სულიერი ან ფიზიკური ტკივილი, განცდა, და სხვა). ამდენად, იურიდიული პირის მოთხოვნა მორალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ იურიდიულად უსაფუძვლოა.“ აღნიშნულის გათვალისწინებით სასამართლო ასკვნის, რომ, რამდენადაც მოსარჩელე იურიდიულ პირს მორალური ზიანი არ მისდგომია, შესაბამისად, მას არც პატივი შელახვია.⁶⁹

⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 9 იანვრის №ას-1559-1462-2012 განჩინება, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო საქმეებზე, 4, თბ., 2015, 13.

⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 1 ოქტომბრის №ას-179-172-2012 განჩინება, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო საქმეებზე, №4, თბ., 2015, 29.

⁶⁸ იხ. ბმულზე: <<http://prg.supremecourt.ge/DetailViewCivil.aspx>> [09.01.2016].

⁶⁹ იხ. გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილის 1.13 პუნქტი.

ამგვარად, სასამართლო, ფაქტობრივად, უარყოფს იურიდიული პირის პატივის უფლებას, რაც არ შეესაბამება ევროპული ქვეყნების მიერ ჩამოყალიბებულ მიდგომას, აღიარონ და დაიცვან იურიდიული პირის პატივი.⁷⁰

სასამართლო აღიარებს იურიდიული პირის ისეთი არაქონებრივი უფლების არსებობას, როგორცაა უფლება საქმიან რეპუტაციაზე. აქვე ადგენს, რომ „საქმიანი რეპუტაციის შელახვა სახეზეა მაშინ, თუ გავრცელებული ცნობები ზეგავლენას ახდენს და ეწინააღმდეგება პირის მიერ შერჩეულ საკუთარ „საბაზრო სახეს“, ანუ კომერციულ შეხედულებას, რომლის დამკვიდრებაც იურიდიულ პირს სურს საზოგადოებაში და გავრცელებული ინფორმაცია მას მესამე პირებთან საქმიან ურთიერთობებში განაცდევინებს მარცხს.“ ამ შემთხვევაშიც საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ კონკრეტული ქონებრივი ზიანის ფაქტის მტკიცებულებებით დაუდასტურებლობა დიფამაციიდან გამომდინარე სარჩელის დაკმაყოფილების შესაძლებლობას გამოიწვევს.

4. დასკვნა

როგორც ვნახეთ, გამოხატვის უფლების სასარგებლოდ საზოგადოებრივი ინტერესის მოქმედება ძლიერია, რაც ზოგ შემთხვევაში უპირატესობას აძლევს მას სხვა ინდივიდუალურ პიროვნულ უფლებებთან ჭიდილში. ამის გათვალისწინებით, გამოხატვის თავისუფლებისათვის დანესებული გარკვეული შეზღუდვები დამატებით შეიძლება გამართლდეს არა მხოლოდ იმ არგუმენტით, რომ სხვას არ მიადგეს ზიანი სხვისი აზრების მოსმენით, არამედ თავისუფლების, როგორც პასუხისმგებლობის მომცველი სიკეთის ჭრილში.⁷¹ ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის არსებობა აუცილებელია საზოგადოებრივი განვითარებისა და პროგრესის უზრუნველსაყოფად. განვითარება და პროგრესი კი შეუძლებელია ყოველგვარი გამოხატვის უფარგლებო და უსაზღვრო დაშვებით. სწორედ ამ მოტივით, გამოხატვის თავისუფლების საზოგადოებრივი პროგრესის უზრუნველყოფის ფუნქციიდან გამომდინარე, ადგენს სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა მისი ფარგლების მეტ-ნაკლებ რეგლამენტაციას. მაგ.: კანადის სამართალში აზრის გამოხატვის თავისუფლების საწყისებსა და მის ფუძემდებლურ გაგებასთან შეუთავსებელია და დაცვას არ ექვემდებარება ისეთი გამოხატვა, რომელიც ადამიანის პიროვნების ყველაზე უფრო ქვენა გრძნობებს ამზეურებს და, როგორც წესი, განპირობებულია მხოლოდ ეკონომიკური მოსაზრებით.⁷²

საქართველოში სასამართლოს გზით რეპუტაციის დაცვის აღბათობა მცირეა, რადგან კანონი „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ ამის შესაძლებლობას ძალიან ზღუდავს, რასაც ყველაზე მეტად მტკიცების ტვირთის მხოლოდ მოსარჩელისათვის დაკისრება წარმოაჩენს. დადგენილია აგრეთვე პრეზუმფცია, რომ ყოველგვარი ეჭვი უნდა გადაწყდეს გა-

⁷⁰ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს მიერ იურიდიული პირის პატივის დაცვის შესახებ იხ. *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 132.

⁷¹ შეად. *Meyerson D.*, The Legitimate Extent of Freedom of Expression, 52 University of Toronto Law Journal, 2002, 340.

⁷² *გოცირიძე ე.*, „აზრის გამოხატვა“, რომელსაც არ იცავს ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, *კორკელია კ.* (რედ.), თბ., 2006, 100.

მობატვის თავისუფლების შეზღუდვის სანინააღმდეგოდ.⁷³ შესაბამისად, „საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის ჩანაწერი და ეს კანონი საკმაო ანაქრონიზმს ქმნის“.⁷⁴

მართალია, სიტყვისა და გამობატვის თავისუფლების შესახებ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლი ადგენს, რომ კანონის ინტერპრეტირება უნდა მოხდეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის შესაბამისად, მაგრამ ევროპული კანონმდებლობისა და სასამართლოს მიდგომა „გაცილებით ზომიერია.“⁷⁵

მიზანშეწონილია, ქართული სამართალი მეტად დაუახლოვდეს ევროპული კონვენციისა და სასამართლოს პოზიციას, რომელიც გამობატვის თავისუფლებას აშკარა უპირატესობას არ ანიჭებს, ამ უფლების სოციალური პასუხისმგებლობით დატვირთულობის გათვალისწინებით. მნიშვნელოვანია, პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის უფლებები პრაქტიკაში განუხორციელებელი არ დარჩეს. გადასახედია სიტყვისა და გამობატვის თავისუფლების შესახებ საქართველოს კანონით დადგენილი მხარეებს შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი; დასახვეწია აგრეთვე კანონის სხვა, ცალკეული ნორმებიც, მათ შორის, მე-5 და მე-15 მუხლებში მოცემული, პრივილეგიის მიმნიჭებელი შემთხვევების ჩამონათვალი; სასურველია, კანონით განისაზღვროს უხამსობისაგან, შეურაცხმყოფელი გამონათქვამებისაგან დაცვის კონკრეტული მექანიზმი.

სასამართლომ უნდა აღიაროს იურიდიული პირის პატივის უფლების არსებობა, აგრეთვე პატივი და საქმიანი რეპუტაცია შელახულად მიიჩნიოს, ამ ცნებების კანონის მიერ მოცემული განმარტებიდან გამომდინარე, სახელის გამტეხი არასწორი ცნობების გახმაურების ფაქტის დადგენისას და დამატებით არ მოითხოვოს ქონებრივი ზიანის არსებობა პატივისა და საქმიანი რეპუტაციის დამცავი არაქონებრივი მექანიზმების გამოსაყენებლად – გავრცელებული ცნობების უარყოფის, საპასუხო ცნობების გამოქვეყნებისა და სხვა არაქონებრივი ვალდებულების დასაკისრებლად. ზიანის არსებობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა იყოს პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელი წინაპირობა, როდესაც ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაყენება ხდება.

⁷³ იხ. კანონის მე-7 მუხლი: „მტკიცებულების სტანდარტი და ტვირთი“ .

⁷⁴ გოცირიძე., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი (თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი), თბ., 2013, 114-115.

⁷⁵ იქვე, 115.